

Boekbesprekingen

A. DE KRAKER Bram Steketee en Hans Willems, *Vier eeuwen wateroverlast langs de Maas. Het waterbeheer van de Maaspolders en de stad 's-Hertogenbosch* (Utrecht: Matrijs 2013), 136 blz. Geïllustreerd. ISBN 978 90 5345 4367. Tot 1 jan. 2014 € 24,95, daarna € 29,95.

Vier eeuwen wateroverlast langs de Maas is een boek in een reeks van publicaties over waterwerken en wateroverlast rondom de Brabantse hoofdstad die zijn verschenen na de grote watersnood van 1995. Terwijl de ene publicatie meer de nadruk op de stad legde en een ander meer op de inundatietactiek daar omheen, gaat het huidige boek in op wateroverlast en waterbeheer van de Maas. Maar wie dacht dat er een gedetailleerd overzicht zou volgen van de overstromingen vanaf begin zeventiende eeuw, zoals deze recensent, komt bedrogen uit. De auteurs beschrijven voornamelijk de plannen uit de negentiende eeuw en begin twintigste eeuw die zijn gemaakt om het vele Maaswater af te voeren naar de zee. Alleen voor 's-Hertogenbosch gaan ze halverwege het boek nog eens terug naar de zeventiende eeuw en bespreken met betrekking tot de wateroverlast rondom de stad dertien plannen.

In zeven hoofdstukken worden de vele plannen besproken die werden gemaakt om de wateroverlast tegen te gaan. Het gaat hier om meer dan 25 verschillende plannen, waarvoor allemaal speciale kaarten werden getekend. Voor een kenner van de geografisch-hydrografische situatie zijn deze allemaal goed te volgen, voor de doorsnee-lezer is het goed opletten waar nu het geprojecteerde kanaal uit het volgende plan moet worden geplaatst en wat de verschillen met de voorgaande plannen zijn. De algemene lijn is duidelijk. De wateroverlast werd vooral veroorzaakt door het vele Maaswater en met name ook door de ijsgang vanaf de dagen dat de temperatuur boven het vriespunt steeg en de massa stroomafwaarts moest komen. Vooral ook het samenvallen van hoogwater in de Waal en in de Maas schiep extra problemen en kon leiden tot grote overstromingen. Bijkomend probleem bij dit alles was nog de samenkomst van het water uit de kleinere rivieren en beken, zoals de Dieze en de Aa en Dommel waardoor verder landinwaarts ook wateroverlast ontstond. Ook de stad 's-Hertogenbosch als vestingstad vormde een obstakel, omdat deze door inundaties beschermd werd in tijden van gevaar. Dit soort tegenstrijdige belangen werd in hoge mate versterkt in de loop van de negentiende eeuw. Werden er aanvankelijk tot 1830 serieus uitvoerbare plannen tot verbetering van het waterbeheer gemaakt, daarna verdwenen die voor langere tijd in de ijskast. De oorlogssituatie met België maakte dat de strategische belangen van de provinciehoofdstad prevaleerden en er op geen enkele wijze een plan goedkeuring van de militairen kreeg, dat ook maar enigszins de defensieve positie van de stad zou kunnen verzwakken. Nadat in 1839 het verdrag met de nieuwe Belgische staat was gesloten, bleef er nog altijd gevaar van een eventuele tegenaanval. Bovenal echter bleek al snel dat de Staat der Nederlanden zo krap bij kas zat dat geen der plannen financieel haalbaar bleek.

Van de veertien plannen die tussen 1816 en 1852 de revue passeerden, kwam de door-trekking van de Zuid-Willemsvaart via de Dieze ten oosten van de provinciehoofdstad uit

op 75.000 gulden, terwijl het plan van een afwateringskanaal Amer op 4,5 miljoen gulden uitkwam (blz. 68). Hieruit blijkt niet alleen hoe sterk de kosten opliepen, maar ook dat naast de verbetering van de afwatering ook steeds sterker aan de belangen van de scheepvaart werd gedacht. Daarnaast stonden de eerste plannen vooral in het teken van de overlast ten oosten van 's-Hertogenbosch, terwijl medio negentiende eeuw ook de wateroverlast rondom de stad middels de aanleg van een kanaal op te lossen, een grotere rol ging spelen.

Vanaf blz. 72 neemt het boek een andere wending en worden de plannen besproken die de wateroverlast specifiek rondom 's-Hertogenbosch moesten tegengaan. De wateroverlast hier ontstond door de Dieze en overloop van Maaswater via de Beerse en Bokhovense Overloop. Het eerste plan dateert van 1658 en daarna worden er nog acht besproken voor de Maasmondingswet en vijf erna.

Hoe het uiteindelijk in de tweede helft en begin twintigste eeuw toch tot een definitief plan kan komen om de wateroverlast bij 's-Hertogenbosch tegen te gaan, kan de lezer zelf in het boek lezen. Daarbij is de volledige tekst van de Wet van 26 januari 1883 betreffende de monding van de Maas cruciaal.

Het 136 pagina's tellende boek van Steketee en Willems is op zich een lust voor het oog en zeker voer voor cartografen, want er zijn maar liefst meer dan zeventig kaarten opgenomen. Om deze tot hun recht te laten komen is voor een klein atlas formaat gekozen (24 x 34 cm). Alle kaarten hebben een behoorlijk informatieve toelichting gekregen. Daarnaast is er van die plannenbedenkers, waar dat mogelijk is gebleken een portret in het boek opgenomen. Enerzijds maakt dit alles het boek tot een kijkgenot, anderzijds brengt het de lezer flink in verwarring. De aandacht wordt voortdurend afgeleid om de lange bijschriften bij de kaarten te lezen, terwijl de hoofdtekst (amper een derde van het boek) al lastig genoeg is om te volgen met al die plannen. Op een enkele plek moet er dan ook worden aangegeven waar de hoofdtekst weer verder loopt. Naar mijn smaak is hiermee het evenwicht in zo'n boek verstoord en dat is jammer: vorm gaat inhoud overvleugelen. En als de vorm dan zo belangrijk is, is het maar de vraag of al het kaartmateriaal wel zo mooi of duidelijk is om te worden opgenomen. Negentiende-eeuws kaartmateriaal is niet het mooiste wat er op cartografisch gebied bestaat.

Het boek wordt afgesloten met een notenregister (blz. 122-126), een bibliografie (blz. 126-129), een register op geografische namen, persoonsnamen en namen van instellingen. Ook is er een verklarende woordenlijst (blz. 133-134) opgenomen.

Erik Driessen, *Tranen op het land. Zeeuwen en Brabanders in de Noordoostpolder na de Watersnoodramp* (Lelystad: Waterschap Zuiderzeeland 2013), 110 blz. Geïllustreerd. ISBN 978 90 902 7353 2. Zolang de voorraad strekt gratis verkrijgbaar bij Waterschap Zuiderzeeland, communicatie@zuiderzeeland.nl.

Eva Vriend, *Het nieuwe land. Het verhaal van een polder die perfect moest zijn* (Amsterdam: Uitgeverij Balans 2013), 302 blz. Geïllustreerd. ISBN 978 94 600 3605 7. € 18,95.

In deze dubbele recensie worden vanwege hun onderlinge samenhang de studies *Tranen op het land* en *Het nieuwe land* besproken. Wij starten met *Tranen op het land*. Begin 2013 was het zestig jaar geleden dat onze laatste grote overstromingsramp plaatsvond. Na die ramp bouwden veel boeren uit Zeeland en Noord-Brabant in de Noordoostpolder een nieuw bestaan op. Om de geschiedenis levend te houden heeft Waterschap Zuiderzeeland de verhalen van die Zeeuwen en Brabanders (en/of hun kinderen) op laten tekenen in een boek, dat op 31 januari 2013 in Emmeloord in het bijzijn van veel van de geïnterviewden werd gepresenteerd.

Dijkgraaf Tiesinga noemt het in zijn voorwoord heel bijzonder dat de Zeeuwse en Brabantse gezinnen zonder angst naar de Noordoostpolder trokken: "Ze hadden de kracht

HERMAN
HAVEKES
&
BERT
TOUSSAINT